

Bányászati kisgrafikák kiállítása

DOROG, REIMANN BÁNYÁSZATTÖRTÉNETI MINIVERZUM

Vasné dr. Tóth Kornélia

A „Bányászat a kisgrafikában” című tárlatot szerzőnk, Vasné dr. Tóth Kornélia művelődéstörténész, az Országos Széchényi Könyvtár tudományos munkatársa mutatta be az érdeklődőknek a dorogi Reimann Bányászattörténeti Miniverzumban a Magyarországi Bányászati Múzeumok és Kiállítóhelyek III. Konferenciája alkalmából 2022. szeptember 23-án.

„Odalenn, odalenn,
Tátognak a tárnák. /
Odalenn, odalenn,
A mélység méhe mélylik.
Mi zúg odalenn?
Mit titkol a vén föld
Odalenn, odalenn?
Bányászoknak
Isten adjon
Jó szerencsét!”

Sík Sándor: *A bánya*

Sík Sándor *A bánya* című versének bevezető soraival köszöntöm Önöket ezen a tematikus kiállításon, melynek kurátora Mednyánszky Miklós okleveles bányamérnök. A tárlat összeállításában örömmel voltam a segítségére részben saját, részben az Országos Széchényi Könyvtárban található ex libris anyaggal. Külön köszönet illeti Dorog városát a bányászati konferencia és a keretében létrejött kiállítás támogatásáért. A két helyszínen, a József Attila Művelődési Házban és a Reimann Bányászattörténeti Miniverzumban rendezett konferencia valamennyi résztvevője számára kívánjuk, hogy e tárlat különleges színfoltja legyen a mai nap eseményeinek, és a később idelátogatók

számára is maradandó élményt nyújtson.

A kiállítás célja, hogy a többféle képi dokumentum, kisgrafika révén rendhagyó betekintést nyújtson a bányászat

világába. Mottójául Nagy László Lázár (1935–2019) ceglédi alkotó egy kisgrafikáján szereplő mondata szolgálhat: „A bányászat története segít a ma emberének, hogy megismerje a múltat, értékelje a jelent, és megalapozza a jövőt”.

Valóban, az itt látható grafikákkal, metszetekkel, képeslapokkal és gyufacímkekkel időutazást tehetünk a bizonyos aspektusokból már a múltat idéző tevékenység, a bányászat,

Vasné dr. Tóth Kornélia megnyitja a kiállítást

Nagy László Lázár: *Bányatörténet I.* (1985)

a bányabeli munka világába; mindez fontos tanulságokkal szolgálhat a jelen számára.

Bányászati vonatkozású ábrázolások a II. világháborúig csak ritkán jelentek meg a képzőművészetben, a 20. század második felétől viszont – javarészt a politikának köszönhetően – számos alkotás született e témakörben, főként az 1948-ban alapított Képcsarnok Vállalat megbízásából, mely a számozott grafikák mellett reprezentációs albumokat is megjelentetett.

A hagyományos, mélyművelésű bányászat helyszínének és a bányabeli munkának az ábrázolása nem könnyű feladat. A hiteles szemléltetéshez a művészek alá kell szállni. A tárlaton bemutatott, az 1960-as években kiadott reprezentációs albumból származó rézkarcokon láthatjuk a szintereket, az eszközöket és a munkafolyama-

tokat. A tevékenységek közt szerepel vágatbiztosítás, frontfejtés, jövesztés (azaz kőzet, ásványi anyag megbontása). A mélyben folyó termelés mellett a grafikák másik része a felszínen megjelenő épületeket, építményeket, például aknatornyot (Kányás, Zobák), őrlőművet (Mád), osztályozót (Ajka, Berente), ércdúsítóművet (Gyöngyösoroszi), bányászati kutatóintézetet, munkásszállót, bányászgyógyházat (Hévíz) ábrázol. E külszíni épületek, tájak jó része ma már nem létezik. A képeket alkotó grafikusok a II. világháború utáni időszak sokat foglalkoztatott művészei: Ábrahám Rafael, Csergezán Pál, Gönczi Béla, Krajcsirovics Henrik, Czinke Ferenc, Gacs Gábor, Lenkey Zoltán és Palicz József. Többük bányavidék közelében született, illetve élt, például a tatabányai származású Krajcsirovics Henrik, aki a Képzőművészeti Főiskola elvégzése után ha-

zatért szülővárosába, és 44 éven át vezette a Bányász Képzőművész Kört. Művészetével erősen kötődött közvetlen környezetéhez, bányásztémájú konstruktivista festményei, linómetszetei a regionális és országos kiállításokon kívül sikerrel szerepeltek külföldön – Lengyelországban, az NDK-ban, a Szovjetunióban, Csehszlovákiában, Kínában, Brazíliában – is.

A bányászati témájú képeslapok készítői közt kiemelem Varsányi Pál (1902–1990) nevét, aki a fametszet technikáját alkalmazva, a fekete-fehér színkontrasztja adta lehetőségeket kihasználva, finommívű vonalakkal, hitelesen mutatja be a munkában levő emberek, például a fejtést végző vájár és a csillét toló bányamunkás tevékenységét, környezetét, kiemelve egy-egy általuk végzett mozdulatot. A képeslapok az 1948-as *Bányászok* című sorozat ceruza- és krétarajzai nyomán készültek.

Varsányi Pál grafikája (képeslap)

A Magyar Képzőművészeti Főiskolán végzett Viday Brenner Nándor (1903–1944) vallási, mitológiai tárgyú művek, zsánerképek festése után fordult 1945-től a bányászat mint téma felé, elsősorban üzemek megrendelésére készített alkotásokat. Művészi módon, de az élethez, a valósághoz hűen ábrázolja a bányabeli életet, megjárva a föld mélyét, a bányák

zugait. Képein a bányásztevékenység fontos műveleteiből figyelhetünk meg egy-egy kimerített pillanatot, diafilmszerűen. A képeslapok hátulján a „Jó szerencsét!” jelszó mellett a szocialista idők munkaversenyének ismerős jelszavai tűnnek fel: „Fokozódik a széntermelésünk!”, „Fokozni kell a bányászat gépesítését!” stb.

Nagy László Lázár (1935–2019) ceglédi grafikus két bányatörténetet bemutatató, mozaikos grafikája 1985-ben, az ajkai országos kisgrafikai kiállításra készült. Az egyikben szerepel tárlatunk már említett mottója a bányászattörténet ismeretének fontosságáról a múltat, a jelent és a jövőt illetően. A másikon a grafikus azt a folyamatot mutatja be, ahogyan a múlt bányászáának hagyományos eszközeit, a pisálkoló mécesest, a csákányt, a lapátot, a csillét fokozatosan kiszorítják az új, modern eszközök. Utóbbi kép középpontjában bányabeli robbantás látható, melyre a világon először

Úrmös Péter linómetszete (1985)

Selmebányán került sor 1627. február 8-án.

Ugyancsak az ajkai pályázatra készült *Bagarus Zoltán* (1947–1999) és *Torró Vilmos* (1935–2001) bányászati témájú könyvjegye, utóbbi az Ajkai Városi Könyvtár nevére. *Úrmös Péter* (1956–) szintén ekkorra alkotta Krier Rudolf egy ex librisét, mely az ajkai bányászatot idézi bányásszal, függőcsilllével, a háttérben Ajka városával.

Utóbbi művekkel rátértem a kisgrafikák körében egyedi formajegyeket hordozó ex librisekre, melyek eredeti funkciójukban könyvbe ragasztott könyvjegyek voltak, napjainkban inkább albumokban, a gyűjtők közti csereforgalomban találkozhatunk velük. Bányászati vonatkozású ex libriseket főként olyan gyűjtők készítették, akiknek volt valami kapcsolatuk a bányászattal, például bányavidék közelében laktak, vagy azt kutatták, vagy maguk is ehhez kötődő szakmában dolgoztak. Következzen néhány példa a részben a tárlaton is szereplő bányászati ex librisek megrendelői közül!

A pécsi *Kovács József* (1915–1996) könyvkötő, nyomdász, művezető 1950-től nyugdíjazásáig a pécsi Szikra Nyomdában dolgozott. Hetey Ottó, Kopár Lajos, Szentesi Flórián, Varga Antal, Dravecz József mellett tagja lett a Pécsen 1962-ben megalakuló kisgrafikakörnek, hivatalos nevén a MÉV (Mecseki Ércbányászati Vállalat) Ságvári Endre Művelődési Ház Kisgrafika Barátok Klubjának. Saját nevére szólóan kb. 100 különféle ex librist rendelt, ezeken a nyomdászat, az irodalom, Pécs nevezetességei mellett a környék bányavidéke is bemu-

tatásra kerül, például Tóth Rózsa alkotásán.

Lux Gyula (1884–1957) pedagógus, nyelvész, kutató, oktatásszervező, tanügyi főtanácsos, a dobsinai és dél-szepesi németiség jeles kutatója honismereti tanulmányokat végzett Dobsina története kapcsán. Ez irányú kutatásai a bányászattörténet szempontjából is megkerülhetetlenek. A számára készített könyvjegyek részben tanítói tevékenységére utalnak (gyermekek fejébe tölcserrel tudást töltő professzorral), részben bányászati vonatkozásúak (csakánnyal követ fejtő munkással)–utóbbi Mühlbeck Károly alkotása 1926-ból.

Mühlbeck Károly grafikája (1926)

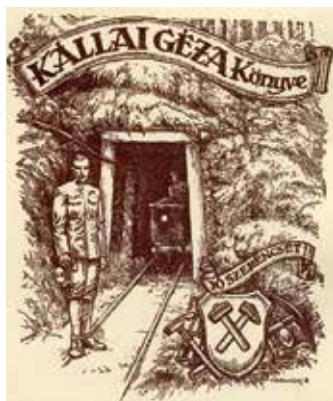
Bubics György (1910–1993) bányászati szakíró számára 1935-ben Révész Kornél rézkarc ex librist készített, ezen a félmeztelen munkás egyik kezében a könyvhalomból előbányászott kincset, egy kristályt, a másikban bányászlámpát tart.

Ifj. Szölgyény Pál (1941–) esztergomi bányagépész és villamosmérnök kisgrafika iránti szeretetét apjától, id. Szölgyény Páltól örökölte. Még tanulóként, 1959-ben lépett be a Kisgrafika Barátok Köré-

be, az ex librisek mellett minikönyvekkel is foglalkozott. Andruskó Károly egy neki szóló ex librise bányamérnöki foglalkozására utal bányában dolgozó munkásokkal. Fery Antal grafikája Szölgyémy nevére külszíni létesítményeket: két aknatornyot, közöttük bányaeépületet és mögöttük egy meddőhányót jelenít meg.

Kállai Géza (1884–1948) bánya- és közgazdasági mérnök a rudabányai vasércbánya igazgatója volt a két világháború között. Haranghy Jenő grafikus készített számára könyvjegyet 1944-ben, melyen bányászakna előtt álló bányász látható csillével. A grafikán a jól ismert bányászköszöntés (Jó szerencsét!) és az egyenruha viselése mellett fellelhető a közismert bányászjelvény, melynek két eleme a nyeles ék (a vágárok szerszáma) és a kalapács.

Szomolányi Gyula (1927–2006) pécsi bányamérnök, a Mecseki Ércbányászati Vállalat munka-

Haranghy Jenő grafikája (1944)

társa, főosztályvezetője ex librisén két bányász szerepel lámpással, a grafikus Andruskó Károly. A zentai művész több ezer ex librist és több száz minikönyvet alkotott, utóbbiakba kerültek az ún. minilibrisek, melyekre példa a *Novodonszki József* nevére szóló kisgrafika bányászszerszámok és tárna-bejárat ábrájával.

A magánszemélyek mellett intézmények nevére is készül-

Andruskó Károly fametszete

tek bányászati vonatkozású ex librisek, köztük a Pécsbányatelepi Iskolai Könyvtár, az edelnyei Bányászklub Könyvtár, a miskolci Bányász Minikönyv Klub, a rudabányai Érc- és Ásványbányászati Múzeum könyvjegye, mindegyik grafikusa Andruskó Károly. A Pécsi Bányászati Gyűjtemény részére Takács Dezső pécsi grafikus metszett bányaeszközöket bemutató ex librist.

A kisgrafikáknak még számos fajtájával (postabélyegek, bányászszerszámok, fizetési borítékok, szalvéták stb.) bővíthetjük volna a bemutatást, de egy kiállítás és e megnyitó keretei is végesek. Sík Sándor *A bánya* című verséből vett sorokkal zárom beszédemet:

*„Bányászoknak, / Jámboroknak,
Éjben járó / Vándoroknak,
Isten adjon / Jó szerencsét!”*

Én is kívánok mindannyiunknak jó szerencsét és új felfedezéseket a változatos képanyag szemlélése során! A tárlatot megnyitom!

A kiállítótér részlete